

*Письменна Олена Пилипівна,
канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри теорії, історії
держави і права та філософії права
Донецького національного університету імені Василя Стуса*

*Лазарчук Ганна Євгеніївна,
здобувачка вищої освіти
Донецького національного університету імені Василя Стуса*

РОЗВИТОК ПРАВОПРОСВІТИ В ЮРИДИЧНОМУ КЛІНІЧНОМУ РУСІ ТА РОЛЬ МЕДІАТИЗАЦІЇ У ПРАВОПРОСВІТІ

Метою наукової статті є дослідження здійснення заходів з правопросвітницької діяльності, зокрема через юридичні клініки закладів вищої освіти. У статті проаналізовано діяльність юридичних клінік та їх особливості, розкрито роль правопросвіти у сучасному суспільстві та проаналізовано способи здійснення правопросвітницьких заходів. Визначено важливість засобів масової інформації у правопросвіті, а також охарактеризовано основні напрями медіатизації правопросвітницької діяльності.

У статті зроблено висновок щодо переваг медіотизації у правопросвіті, які мають суттєве значення, адже саме завдяки цьому процесу здійснення правопросвітницьких заходів стало більш ефективним і водночас – більш легким. Насамперед до переваг можна віднести підвищення доступності правової інформації, зокрема через значну роль та поширеність ЗМІ в суспільстві. Акцентується увага на широкому доступі до засобів масової інформації, і здійснення правопросвітницьких заходів за допомогою ЗМІ стає більш швидким та доступним. До того ж розповсюдження інформації у межах правопросвітницької діяльності через ЗМІ, а зокрема – у мережі Інтернет – сприяє більшій ефективності та зручності цих заходів, адже загалом поширення інформації через мережу Інтернет є швидким та здатне охопити велику кількість людей, яким для цього необхідно мати лише підключення до мережі.

Ключові слова: *правапросвіта, клінічний рух, юридична клініка, засоби масової інформації, медіатизація, правопросвітницькі заходи.*

Постановка проблеми. Ключовим аспектом якісної юридичної освіти є її практичне спрямування, що передбачає залучення майбутніх юристів до виконання практичних завдань, зокрема за допомогою інноваційних методів навчання. Метою такого підходу є надання здобувачам можливості застосовувати набуті знання та навички в практичній діяльності, що дасть змогу зробити юридичну освіту більш якісною.

Основним інструментом поглиблення практичних навичок здобувачів є юридичні клініки, діяльність яких власне й передбачає застосування знань та навичок у практичному вимірі, зокрема шляхом здійснення правопросвітницьких заходів.

Напрямок правопросвіти не втрачає своєї актуальності, оскільки в суспільстві зростає інтерес до інформації про права та свободи людини, їх забезпечення та

захист. Саме тому правопросвітницькі заходи продовжують активно проводитися представниками юридичних клінік.

На сучасному етапі все більшу роль у правопросвіті відіграють інформаційні технології, за допомогою яких здобувачі, які беруть участь у діяльності юридичних клінік, отримують більше можливостей для проведення правопросвітницьких заходів, зокрема шляхом розповсюдження інформації через засоби масової інформації. Це й зумовило необхідність у більш глибокому дослідженні розвитку правопросвіти у діяльності юридичних клінік та застосування інформаційних технологій під час здійснення таких заходів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблему розвитку правопросвіти та медіатизації у діяльності юридичних клінік досліджували різні автори, зокрема І. Юркевич, М. О. Нікуліна, Ш. Б. Давлатов, Г. В. Татаренко, І. В. Татаренко та інші. Однак ця проблема залишається актуальною, зокрема через потребу більш глибоко дослідити особливості правопросвіти саме в юридичному клінічному русі та вплив інформаційних технологій на здійснення правопросвітницьких заходів.

Метою наукової статті є аналіз правопросвітницької діяльності у юридичному клінічному русі, а також визначення ролі інформаційних технологій та медіатизації в правопросвіті.

Основний текст. Важливе значення юридичної освіти полягає у тому, що право відіграє суттєву роль у суспільстві, а зокрема – у регулюванні суспільних відносин. Відповідно професія юриста має вагоме значення для суспільства, що робить її елітною, престижною й водночас відповідальною.

Професійна діяльність юриста-практика значною мірою залежить від його освіти, адже правнича професія передбачає наявність глибоких знань та спеціальних навичок, а також вміння правильно та ефективно застосовувати їх у процесі практичної діяльності. Саме тому критично важливим аспектом юридичної освіти є застосування у ній новітніх підходів, а також надання здобувачам можливості реалізовувати свої знання на практиці.

Сучасна юридична освіта має передбачати професійне та якісне поєднання теоретичних знань з практичними навичками, а тому саме практико-орієнтоване навчання може сприяти найбільш повній та якісній реалізації засвоєних знань та навичок у практичних ситуаціях. Такий підхід покращує якість вивчення інформації, а також ознайомлює майбутніх правників із юридичною професією, її особливостями та реаліями професійної юридичної діяльності.

Водночас недостатність практичного досвіду та навичок у майбутніх юристів може мати досить негативні наслідки, оскільки вона призводить до виникнення проблем, які стосуються працевлаштування випускників юридичних закладів вищої освіти. Таке явище становить гостру проблему і для молодих

юристів, і для галузі юриспруденції загалом, адже певною мірою призводить до зменшення кількості висококваліфікованих юристів-практиків.

Отже, одним із основних завдань закладів вищої освіти, які мають юридичне спрямування, є розвиток у здобувачів практичних навичок та знань, зокрема шляхом надання студентам можливості застосовувати засвоєну інформацію на практиці – у вирішенні практичних завдань. Це допоможе майбутнім правникам здобути справді корисні знання та навички, які високо цінуються в галузі юриспруденції.

Одним із найбільш ефективних та якісних інструментів досягнення цієї мети, а саме надання здобувачам юридичних закладів вищої освіти змоги здобути практичний досвід, є юридичні клініки, які поєднують у собі декілька функцій: окрім вищезазначеної мети, юридичні клініки сприяють підвищенню правосвідомості та правової культури населення, поширенню правової інформації, а також є відносно новим способом надання правової допомоги. Це зумовлено тим, що здобувачі юридичної освіти беруть участь у діяльності юридичної клініки двома основними способами, а саме шляхом здійснення правопросвітницької діяльності та надання безоплатної правової допомоги вразливим категоріям населення.

Отже, юридичною клінікою є структурний підрозділ юридичного факультету закладу вищої освіти, в межах якого студенти-юристи під керівництвом викладачів набувають практичної підготовки шляхом надання здійснення правової просвіти населення та надання безкоштовної правової допомоги [1, с. 153–154].

Розвиток напряму правової просвіти в Україні розпочався 18 жовтня 2001 р., коли Президент України підписав Указ № 992 «Про Національну програму правової освіти населення» [2, с. 50].

Відповідно до Указу правова освіта населення полягає у здійсненні комплексу заходів виховного, навчального та інформаційного характеру, спрямованих на створення належних умов для набуття громадянами обсягу правових знань та навичок у їх застосуванні, необхідних для реалізації громадянами своїх прав і свобод, а також виконання покладених на них обов'язків. Правова освіта є складником системи освіти і має на меті формування високого рівня правової культури та правосвідомості особи, її ціннісних орієнтирів та активної позиції як члена громадянського суспільства.

Надання правової освіти має здійснюватися в усіх дошкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних, вищих навчальних закладах і закладах післядипломної освіти.

До того ж в Указі передбачено те, що правова освіта здійснюється із застосуванням сучасних інформаційних технологій, зокрема елементів дистанційного навчання.

Програма передбачає подальше створення необхідних умов для набуття широкими верствами населення правових знань та навичок у їх застосуванні, забезпечення доступу громадян до джерел правової інформації, а також визначає основні напрями правоосвітньої діяльності та першочергові заходи щодо їх реалізації. Метою Програми є підвищення загального рівня правової культури та вдосконалення системи правової освіти населення, набуття громадянами необхідного рівня правових знань, формування у них поваги до права [3].

Наказом Міністерства освіти і науки України від 3 серпня 2006 р. № 592 було затверджено «Типове положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України», яке відіграє дуже важливу роль для юридичних клінік України.

Згідно з ним юридична клініка є структурним підрозділом вищого навчального закладу III–IV рівнів акредитації, що здійснює підготовку фахівців за напрямом «Право», і створюється як база для практичного навчання та проведення навчальної практики студентів старших курсів.

Положенням також визначаються мета та завдання юридичної клініки. Метою юридичної клініки є:

- підвищення рівня практичних знань, умінь і навичок студентів юридичних спеціальностей;
- забезпечення доступу представників соціально вразливих груп суспільства до правової допомоги;
- формування правової культури громадян;
- підготовка та навчання студентів у дусі дотримання й поваги до принципів верховенства права, справедливості і людської гідності;
- розширення співробітництва вищих навчальних закладів, що здійснюють підготовку фахівців-юристів, із судовими, правоохоронними органами, органами юстиції, державної влади і місцевого самоврядування, з іншими установами та організаціями;
- впровадження в навчальний процес елементів практичної підготовки студентів-правників у сфері юридичних послуг.

Серед основних завдань юридичної клініки можна виокремити такі:

- надання студентам юридичної клініки можливості набуття навичок практичної діяльності за фахом;
- створення місць для проходження студентами навчальної та виробничої практики;
- проведення заходів з правової освіти населення;
- створення ефективного механізму обміну інформацією між населенням, засобами масової інформації та юридичною клінікою, що дасть змогу оперативно реагувати на практичні потреби громадян.

Діяльність юридичної клініки ґрунтується на таких принципах:

- поваги до права, справедливості, людської гідності;
- спрямованості на захист прав і свобод людини;
- гуманізму;
- законності та верховенства права;
- об'єктивності;
- безоплатності надання правової допомоги;
- конфіденційності;
- компетентності та добросовісності [4].

Ключовим складником діяльності юридичної клініки є правопросвітницька діяльність. Правопросвітницьку роботу можна визначити як сукупність заходів, які здійснюються студентами-консультантами юридичної клініки, які у певний спосіб встановлюють контакт і вдосконалюють правову культуру та свідомість громадян. До таких заходів належать інтерактивні уроки, лекції, вебінари, квести, консультації та роз'яснення, видання статей та посібників, гайдів, розроблення буклетів, запис аудіо- та відеоматеріалів, розміщення правової інформації в мережі Інтернет та багато іншого [2, с. 50].

Правопросвітницька діяльність відіграє суттєву роль у сучасному суспільстві, тому її проведення має бути одним із пріоритетів і юридичних клінік, і інших установ. Для цього було створено програми правової освіти, які покликані допомагати реалізації та поширенню правопросвіти. Такі програми не лише сприяють більш доступному та якісному наданню правових консультацій та інших юридичних послуг, а й допомагають у проведенні більш активної правопросвітницької діяльності для того, щоб громадяни поглибили свої знання норм чинного законодавства, знали та розуміли свої права, а також могли їх ефективно реалізувати та самостійно захищати.

Варто зазначити, що задля поширення правопросвітницьких заходів, а також їх більш ефективного проведення юридичні клініки співпрацюють із низкою організацій та проєктів. Зокрема, саме така співпраця між юридичними клініками та правопросвітницькими проєктами сприяє розвитку в студентів вагомих для їхньої майбутньої професійної діяльності навичок. Серед них можна виокремити комунікативні навички, зокрема вміння комунікувати з представниками різних верств населення, навички критичного мислення, які допомагають краще аналізувати та доносити інформацію, а також швидко та правильно виявляти й розуміти проблеми клієнтів.

До того ж одним із основних завдань програм правопросвітньої діяльності є подолання так званої «деформації правової свідомості», а також підвищення рівня правової культури населення, боротьба з проблемою правового нігілізму,

поширення руху свідомої участі громадян у процесах реформування держави. На сучасному етапі заходи правопросвітницької діяльності здебільшого відіграють роль складника громадської діяльності, яка проводиться не лише юридичними клініками, а й громадськими об'єднаннями та волонтерами [5, с. 90].

Проведення правопросвітницьких заходів для населення може бути здійснено низкою способів, зокрема шляхом видання різноманітних онлайн-ресурсів, у яких знаходиться інформація про зміст прав та свобод людини, а також про їх захист.

Завдяки сучасному рівню розвитку інформаційних технологій з'являється велика кількість можливостей для проведення заходів із правопросвітницької діяльності саме за допомогою таких технологій. Це може бути досягнуто завдяки засобам масової інформації (ЗМІ) та соціальним мережам, що стали зручним майданчиком для поширення інформації. Перевагою такого способу є те, що ці засоби поширення інформації є доступними для великої кількості людей, що дає змогу більш швидко та ефективно розповсюджувати правопросвітницьку інформацію.

Здійснення правопросвітницької діяльності за допомогою таких засобів відбувається, зокрема, шляхом видання навчальних підручників та посібників, курсів лекцій, публікацій, методичних розробок, буклетів, методичних рекомендацій для розв'язання проблемних правових питань, які виникають у процесі здійснення юридичної практичної діяльності.

Наявність такого напрямку у правовій просвіті населення підкреслює те, що правове виховання громадян справді не втрачає актуальності, і навіть навпаки – стає більш поширеним у суспільстві. Саме за допомогою ЗМІ юридичні клініки розповсюджують інформацію про свою діяльність популяризують правопросвіту, розширюють знання про неї серед населення та підвищують рівень своєї клієнтоорієнтованості [2, с. 52].

Висновки. У статті визначено переваги медіатизації правопросвітницької діяльності, до яких насамперед можна віднести підвищення доступності правової інформації, зокрема через значну роль та поширеність ЗМІ в суспільстві. Оскільки велика кількість людей має доступ до засобів масової інформації, здійснення правопросвітницьких заходів за допомогою ЗМІ стає швидким та доступним. До того ж розповсюдження інформації у межах правопросвітницької діяльності через ЗМІ, а зокрема – у мережі Інтернет, сприяє більшій ефективності та зручності цих заходів, адже загалом, поширення інформації через мережу Інтернет є швидким та здатне охопити велику кількість людей, яким для цього необхідно мати лише підключення до мережі. Медіатизація правопросвітницьких заходів набуває все більшого поширення, що пов'язано з її перевагами, які підкреслюють важливість застосування інформаційних технологій, зокрема електронних ЗМІ в правопросвітницькій діяльності.

Отже, медіатизація в правопросвіті має досить суттєве значення, адже саме завдяки цьому процесу здійснення правопросвітницьких заходів стало більш ефективним і водночас – більш легким.

Список використаних джерел

1. Юркевич І. Правові засади регулювання діяльності юридичних клінік. *Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна візія та виклики глобалізації*: тези доп. XVII Міжнар. науково-практ. конф. молодих вчен., м. Тернопіль, 14–15 трав. 2020 р. Тернопіль, 2020. С. 153–156.
2. Нікуліна М. О., Давлатов Ш. Б. Правопросвітницька робота як напрям діяльності юридичної клініки. *Правова позиція*. 2021. Т. 4, № 33. С. 49–53.
3. Про Національну програму правової освіти населення: Указ Президента України від 18.10.2001 р. № 992/2001. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/992/2001#Text> (дата звернення: 12.05.2023).
4. Про затвердження Типового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України: Наказ МОН України від 03.08.2006 р. № 592. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0956-06#Text> (дата звернення: 12.05.2023).
5. Татаренко Г. В., Татаренко І. В. Правова просвіта населення як елемент правової культури суспільства. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2019. Т. 1, № 37. С. 87–94.

References

1. Yurkevych, I. (2020). Pravovi zasady rehuliuвання diialnosti yurydychnykh klinik. *Ekonomichnyi i sotsialnyi rozvytok Ukrainy v XXI stolitti: natsionalna vizii ta vyklyky hlobalizatsii*. Tezy dopovidi XVII Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii molodykh vchenykh, 14–15 travnya 2020, Ternopil, 153–156.
2. Nikulina, M., & Davlatov, Sh. (2021). Pravoprosvitnytska robota yak napriam diialnosti yurydychnoi kliniky. *Pravova pozytsiia*, 4(33), 49–53.
3. Pro Natsionalnu prohramu pravovoi osvity naseleння, Ukaz Prezydenta Ukrainy № 992/2001 (2001). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/992/2001#Text>
4. Pro zatverdzhennia Typovoho polozhennia pro yurydychnu kliniku vyshchoho navchalnoho zakladu Ukrainy, Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy № 592 (2006). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0956-06#Text>
5. Tatarenko, H., & Tatarenko, I. (2019). Pravova prosvita naseleння yak element pravovoi kultury suspilstva. *Aktualni problemy prava: teoriia i praktyka*, 1(37), 87–94.

Olena Pysmenna, Hanna Lazarchuk. The development of legal education in the legal clinical movement. The role of mediotization in legal education

The article examines the development of legal education – a set of activities carried out by students-consultants of the legal clinic, the goal of which is to improve the legal culture and consciousness of citizens. Legal education is examined as a process that is carried out in particular by legal clinics of higher education institutions. The activities of legal clinics – structural units of higher educational institutions of III–IV levels of accreditation, which train specialists in the specialty of «Law», and are created as a base for practical training and conducting educational

practice of senior students – are characterized, as well as their features, since in legal clinics, law students, under the guidance of teachers, acquire practical training by providing legal education to the public and providing free legal assistance.

The role of legal education in modern society is examined and the ways of carrying out legal education activities are analyzed. It is determined that legal education plays an essential role in the modern society, especially because the interest of people in their rights and freedoms, the current state of the provision of these rights and freedoms is growing rapidly. Consequently, legal education is also becoming more widespread as well as more significant nowadays. At the present stage, conducting legal education activities for people can be carried out in different ways, in particular by publishing various online resources that include textbooks, manuals, courses, publications, booklets, methodological recommendations and so forth. These resources contain information on human rights and freedoms, as well as on their provision and protection.

The importance of mass media in legal education is determined, and the main directions of mediatization of legal education activities are characterized. Considering the modern level of development of information technologies, there is a huge number of opportunities for carrying out legal educational activities with the help of such technologies. This can be achieved thanks to mass media and social networks, which have become a convenient platform for spreading information.

Keywords: *legal education, legal clinic, mass media, mediatization, legal education activities.*

УДК 349.415 : 347.426. 6 : 347.573 «364» (447) (470+571)

DOI 10.31558/2786-5835.2023.1.1.16

Щур Софія Олегівна,

курсант 3-го курсу навчально-наукового інституту № 1

Національної академії внутрішніх справ

ORCID: 0009-0008-6397-4829

ПОРЯДОК ВИЗНАЧЕННЯ ШКОДИ ТА ЗБИТКІВ, ЗАВДАНИХ ЗЕМЕЛЬНИМ РЕСУРСАМ УНАСЛІДОК ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ, ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ ВІДШКОДУВАННЯ

Діяльність юридичної клініки є всебічною, кожне звернення громадян щодо надання правової допомоги є індивідуальним й особливим. В умовах війни все частіше до юридичних клінік звертаються люди з питаннями щодо відшкодування завданої шкоди житлу та майну, однак є звернення більш складні, вони потребують від клініцистів і їх викладачів-кураторів наявності спеціальних знань щодо порядку фіксації шкоди внаслідок воєнних дій. Зокрема це стосується суб'єктів підприємницької діяльності, членів фермерських господарств тощо. Правильно зафіксувати та оцінити масштаби завданих збитків є вкрай необхідним для подачі цивільного позову до суду. Враховуючи останні тенденції щодо спеціалізації юридичних клінік, спробуємо розглянути питання визначення шкоди та збитків, завданих земельним ресурсам й агрокомплексу України внаслідок збройної агресії російської федерації.

З огляду на значну кількість нормативно-правових актів, що регулюють цю сферу, є потреба в аналізі та систематизації критеріїв оцінювання завданої шкоди та збитків.

Наведені у статті статистичні дані свідчать про необхідність дослідження порядку визначення рівня шкоди земельним ресурсам та її відшкодування.

У статті надано рекомендації для правників та клініцистів щодо фіксування пошкоджень і руйнувань, спричинених війною, а саме знищення врожаю, завдання шкоди власникам